

УДК 811.163.41'38"18/19

Ярмак В.І.
(Київ, Україна)

СЕМАНТИКО-ЕКСПРЕСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНЦЕПТУ „СИН” У СЕРБСЬКИХ, РОСІЙСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ ТА ПАРЕМІЯХ

У статті розглядається амбівалентність сприйняття семантико-експресивного змісту концепту „син”, яку засвідчує порівняльний аналіз сербського, російського і українського фразеологічного й пареміологічного матеріалу.

Ключові слова: *концепт „син”, фразеологізм, паремія, асоціативні зв’язки, гендерна стереотипізація, еволюція мовної картини світу.*

В статье рассматривается амбивалентность восприятия семантико-экспрессивного содержания концепта „сын”, о которой свидетельствует сравнительный анализ сербского, русского и украинского фразеологического и паремнологического материала.

Ключевые слова: *концепт „сын”, фразеологизм, паремия, ассоциативные связи, гендерная стереотипизация, эволюция языковой картины мира.*

The article deals with perceptive ambivalence of semantic and expressive contents of the concept of «son» testified by comparative analysis of Serbian, Russian and Ukrainian phraseological and paremiological material.

Key words: *concept of “son”, phraseological unit, paremiological unit, associative links, gender stereo-standardization, evolution of linguistic world-image.*

Лексеми-назви спорідненості не випадково часто-густо фігурують у фразеології та пареміології усіх слов’янських народів, адже вони не лише підсумовують колективний етнопсихологічний досвід, а й свідчать про еволюцію мовної картини світу, „... виступають продуктивним засобом концептуалізації й вербалізації гендерного фактора (механізму) в мові, фіксуючи гендерну стереотипізацію, притаманну колективній свідомості, ... відображаючи в образній формі національно детерміновані оцінки й стереотипи, пов’язані з ... традиційним розподілом чоловічих і жіночих ролей у суспільстві” [1: 2]. Метою даною розвідки є порівняльний аналіз семантико-експресивного діапазону концепту „син” у фразеологізмах та пареміях споріднених слов’янських мов (сербської, російської, української), котрі, однак, репрезентують різні групи, відповідно, – південно- й східно-слов’янську. Слідом за професором Т. В. Радзівєвською концепт у найбільш загальному сенсі ми розуміємо як „... певну сукупність або конфігурацію смислів, що стоїть за мов-
© Ярмак В.І., 2011

ною одиницею, тобто єдність плану вираження і плану змісту як вмістилища смислів, що охоплюють предметні, предикатні, модальні, дискурсивні та інші „кванти” значення, і відповідають обсягу знань, представлених мовною свідомістю та культурною пам’яттю” [2: 8]. Окреслюючи поняття фразеологізму, наголосимо, що нам найбільше імпонує до-сить широке його тлумачення на зразок того, яке знаходимо в працях професора В. М. Мокієнка: „... під фразеологізмом ми розуміємо таке сполучення, котре може відтворюватися в готовому вигляді, якому властиві неподільність ... значення слів, які входять до його складу, й експресивність. Відтворюваність у готовому вигляді – це регулярність уживання такого сполучення... Неподільність ... значення – здатність за допомогою поєднання декількох слів висловлювати одне неподільне поняття ... або тісна „прив’язка” значення одного зі слів до іншого... Експресивність, виразність, емоційна забарвленість фразеологізмів, багато в чому зумовлена їхньою образністю. ... Стіійкість фразеологічних сполучень, „небажання” слів, що їх складають, вступати у зв’язки з іншими словами, – одна з основних ознак фразеологізму. Ця властивість відображена в терміні „стіійке сполучення”, прийнятому для позначення фразеологізму. Виходить, що стійкість і зумовлює ту саму відокремленість, специфічність...” [3: 3; 195-196]. Сербська фразеологія, пов’язана з термінами спорідненості, є зразком вербального втілення надзвичайно цікавого й складного онтологічного парадоксу. Цей фрагмент великого лексичного масиву цікавий насамперед тим, що його неможливо однозначно прокоментувати ні з погляду логіки, ані з погляду суто лінгвістичних параметрів. В етимологічному аспекті терміни спорідненості являють собою дуже старий лексичний шар, який сягає своїм корінням, принаймні, епохи праслов’янської мовної єдності, тому в усіх сучасних слов’янських мовах існує чимала кількість фонетично близьких відповідників, які не втратили семантичного зв’язку зі своїми етимонами. З одного боку, батьки, родичі, розгалужена система родинних зв’язків, традиційно тепле патріархальне родинне коло (у слов’ян, і, особливо, в південних слов’ян), тобто осередок, з яким людина пов’язана генетично, де формується її менталітет, – це той сегмент дійсності, до якого вона кровно прив’язана, яким опікується, в якому її завжди приймуть, незалежно, скажімо, від успішності в бізнесі й матеріального становища, і з яким вона, як правило, спілкується впродовж усього свого життєвого шляху. Ще одним вельми важливим моментом, значення якого важко переоцінити, є основоположна роль родини в пізнанні, сприйнятті й інтерпретації людиною життя. Незважаючи на те, що з віком процес пізнання світу певною особою поглиблюються, переосмислюються, видозмінюються й трансформуються, її нерозривний зв’язок із соціумом залишається релевантним. Існує, проте, й інший, не лише виразний, а й дуже специфічний колоритно-емоційний план, який не лише вирізняє цей сегмент фразеології з-поміж інших, а й по-різному діалектично співіснує з його першоджерельним фоновим позитивним емоційним зарядом, накладається на нього, часто-густо перекриваючи його з погляду співвідношення питомої ваги позитивних і негативних конотацій. Домінуючою особливістю фразеології, пов’язаної з термінами спорідненості, залишається її подібність до своєрідного контейнера, що акумулює й фіксує продукти внутрішніх розумових процесів людини. Адже характер стосунків у родині нерозривно пов’язаний з людською психологією, він залишається потенційно багатоплановим, а стосунки між родичами далеко не завжди бувають рівними й безмарними. Через те пікантними „приправами” до вербалізованого втілення народного досвіду сприйняття родинних стосун-

ків (лексики, що належить до певних семантичних полів) часто-густо бувають нашарування різного типу пов'язані, зокрема, з екстралінгвальним експресивним ресурсом: гумором (іноді м'яким і доброзичливим, подекуди гірким і навіть „чорним”), іронією, сарказмом тощо. Таким чином, можна стверджувати, що фразеологію, яка базується на термінах спорідненості, загалом вирізняє могутній заряд внутрішньої експресивності, яка, певна річ, не завжди є зовнішньою емотивною. Саме тому народний досвід родинних стосунків, зафіксований у фразеології, незмінно залишається привабливим об'єктом для лінгвістичних досліджень когнітивного характеру.

Отже, послуговуючись матеріалами авторитетних лексикографічних джерел, надалі ми будемо відштовхуватися від першого й основного значення аналізованого поняття: „**син 1.** дитина чоловічої статі для його батьків; **2.** (батьківщини) член народної спільноти чоловічої статі. **3.** член релігійної спільноти чоловічої статі” [4: 732]. Зрозуміло, що для того, аби адекватно оцінити семантико-експресивний потенціал лексеми (а, відповідно, й ширше – концепту), необхідно передовсім розглянути мережу асоціацій, пов'язаних з ними. У такому контексті важко переоцінити роль асоціативного експерименту, на значенні якого, зокрема, акцентує увагу знана сербська дослідниця Л. Попович: „**Асоціативний експеримент** допомагає розкрити мережу асоціацій, пов'язаних з певним концептом, і, таким чином, визначити концептуальний діапазон у складі певного стереотипу. ... Саме асоціативний матеріал ілюструє дуалістичну структуру стереотипу. ... Перевага вивчення асоціативних реакцій під час аналізу мовної картини дійсності полягає в тому, що такі реакції опитуваних можна розглядати як „асоціативний профіль” ментальних уявлень, специфічних для певної культури і мови. Такі уявлення інтегрують ментальний і перцептивний досвід конкретного етносу” [5: 189]. Отже, як бачимо характер пропонуваніх асоціативних зв'язків є доволі різноманітним: „*šepave kobile sin*... – слабохарактерна особа, збоченець” [6: 245]; „*bludni sin* див. *izgubljeni sin*”; „*duhovni sin* – прихильник чийогось учення/ідеологічного руху”; „*Evin sin* – людина, людська істота, смертна істота”; „*goli sin* сіромаха, нещасний”; „*izgubljeni (rasipni, razmetni, bludni) sin* – блудний син”; „*kučkin (pasji, kurvin* та ін.) *sin* – особа, яка покинула своє середовище/свою спільноту/родину, збилася зі шляху істинного, людина, яка заблукала/яка перебуває на хибному життєвому шляху” [6: 607]; „*tatin sin 1) sin*, який характером схожий на батька; 2) розпечений юнак, який користується привілеями, зумовленими батьковим положенням” [6: 605]; „*kujini sin* див. *kučkin sin* – слабохарактерна особа, збоченець”; „*kurvini sin* див. *kučkin sin* (сучий син)”; „*mamin sin* ірон. Мамин синочок, мамин улюбленець; розпечена/несамостійна людина”; „*nitko i ničiji sin* див. *NITKO (HIXTO)*” [6: 607]; „*rasipni sin* – блудний син”; **Блудни (заблудели) син.** Книжн. 1. Про того, хто збився з правильного шляху в житті, чия поведінка, вчинки заслуговують на засудження. 2. Про того, хто після довгих мандрів повернувся до рідного краю [7: 180]; „*sin ljubavi* – поза-шлюбна дитина”; „*sin prirode* – особа, ... яка живе природним життям, яка обожнює природу” [6: 607]; „*tatin sin 1) sin*, який характером схожий на батька; 2) розпечений юнак, який користується привілеями, зумовленими батьковим положенням” [6: 605].

Таку картину (здебільшого негативного або негативно-іронічного) семантико-експресивного наповнення фразеологізмів доповнюють також сербські паремії, серед яких логічно було б представити декілька низок:

1) паремії повчального характеру з позитивною або нейтральною конотацією, в яких семантика лексеми „син” є імпліцитно або експліцитно вираженою: „Ако вучеш оца од прага, твоја деца ће тебе преко прага” [8: 56]; „Благо сину на мајчином крилу, а народу на огњишту милу” [9: 270]; „Негује га као мајка сина јединца” [8: 103]; „Отац у сину себе види” [8: 102]; „Плети kotaц као ти и отац” [8: 103]; „По оцу син, а по мајци кћи познаје се” [8: 104]; „Ради и живи онако као што ти је и отац” [8: 107]; „Син оца рађа” [8: 111];

2) паремії з прихованою негативною конотацією, яка не має конкретного вербалізованого втілення, а семантика концепту „син” є лише імпліцитно вираженою або ж тяжіє до узагальненого, „генералізованого” значення („дити”): „Какво гнездо таква тица, какав отац, таква дица” [8: 81]; „Какво звоно, такав глас, какво жито, такав клас, какво дрво, такав клин, какав отац такав син” [8: 81]; „Od loze grozd” [10: 89];

3) паремії з глузливо-іронічною конотацією, в яких семантика концепту „син” є імпліцитно вираженою: „Ако имаш новаца, свак ће те хтети за оца” [8: 56]; „Ако ти је отац право кућу, лако ћеш је продати” [8: 56]; „Kakav (je) dub, tako (je i) voće” [10: 43]; „Милутину – полутину (приповиједа се како је некаква жена имала сина Милутина и три пасторка, на умјесивиши три колача, дала сваком пасторку по један говорећи: „Ево вама свакоме по читав колач а ви моме Милутину само по полутину”)” [9: 271]; „Свака мајка Обилића мајка” [9: 109];

4) паремії з іронічною конотацією, в яких семантика концепту „син” є вираженою експліцитно або за допомогою синоніма: „Ако си јединца у мајке, нијеси у Бога” [9: 270]; „Свака је мајка поносна на свог сина” [9: 271].

5) паремії з яскраво вираженою негативною конотацією, в кожній з яких фігурує лексема „син”: „Ако Бог хоће да казни жену, да јој само синове” [8: 56]; „Боље је с мужем од гумна до гумна него (самој) од сина до сина” [8: 62]; (У Котору) „Боље на синово бућиште него на зетово огњиште [8: 56]; „Боље се удовици удати, макар с мужем просила, него да је синови хране” [8: 57]; „Док отац храни синове, не чу нико; а док синови оца, зачу свак” [8: 58]; „Једној мајци лако је да исхрани десет синова, а њима је тешко исхранити једну мајку” [8: 78]; „Кавгаџија отац – кавгаџија и син” [8: 79]; „Кад отац храни сина, нико не зна; а кад син храни оца, зна цело село” [8: 70]; „Кад отац даје сину, смеју се и отац и син; а кад син оцу, плачу и отац и син” [8: 80]; „Отац једва чека да му се син роди, а син једва чека да му у отац умре” [8: 102]; „Шта радиш то, тата? Правим корито за ђеда. – Ела, ела тата, па ћу још мало и ја правит за тебе! (Рекао син оцу, када је овај по наговору своје жене одлучи ода од своје soffре одвоји оца, да сам обедује)” [8: 119].

Певна річ, що компаративний аспект відкриває нові горизонти для виявлення спільного й відмінного в менталітеті слов’янських народів, а саме: „...спроба осмислення специфіки моделей поведінки відповідно до гендерної ідентичності набуває особливої ваги у процесі зіставлення фразеологічних одиниць різних мов, які імпліцитно містять оцінку маскулітності й фемінітності на основі національно-культурних уявлень і традицій” [1: 7]. Так, наявність подібних до проаналізованих сербських фразеологізмів і паремій з ключовим словом „сын” демонструє й російська мовна традиція. Це, зокрема, низка відомих фразеологізмів: „Матушкин сынок, баловень” [11: 375]; „Сын духовный, всяк духовнику своему” [11: 375]; „Сын крестный, крестник восприемнику, -ице” [11:

375], а також наступні тематичні рубрики паремій, що безпосередньо перегукуються зі своїми сербськими відповідниками:

1) паремії з виразною позитивною або нейтральною конотацією: „*Добрый сын всему свету завидище*” [12: 28]; „*Корми сына до поры: придет пора – сын тебя прокормит*” [12: 35]; „*Сын да дочь красные дети*” [11: 375]; „*Сын на мать походит, дочь на отца – к счастью*” [11: 375]; „*Сынами славен, дочерьми честен*” [11: 375]; „*Умный сын – отцу замена, глупый – не помощь*” [12: 54];

2) паремії з іронічно-позитивною конотацією: „*Кто своему отцу не сын!*” [Даль: 375]; „*Один у Мирона сын, да и тот Миронич*” [11: 375]; „*Пей да людей бей, чтоб знали, чей ты сын*” [11: 375]; „*Родился сын, как белый сыр*” [12: 49]; „*У всякого первенец родится: во лбу светлый месяц, за ушами ясны звезды*” [12: 52];

3) паремії повчального характеру з нейтральним семантико-експресивним діапазоном: „*Не наказанный сын – бесчестие отцу*” [12: 44]; „*Не учила сына, когда кормила, а тебя кормить станет, так не научишь*” [12: 45]; „*Один сын – не сын, два – не кормильцы*” [12: 47]; „*Один сын не сын (не помощь), два сына не сын, три сына сын*” [11: 375]; „*Один сын – не сын, два сына – полсына, три сына – сын*” [12: 47]; „*Отцовским умом жить деткам, а отцовскими деньгами не жить*” [12: 49]; „*Первый сын богу, второй Царю, третий себе на пропитание*” [11: 375];

4) паремії з прихованою негативною конотацією, де семантика концепту „син” є експліцитно вираженою або ж тяжіє до узагальненого, „генералізованого” значення („діти”): „*Какие корешки, такие и ветки, какие родители, такие и детки*”, „*Каков дуб, таков и клин, каков батька, таков и сын*” [8: 81]; „*Отец рыбак и дети в воду смотрят*” [8: 79];

5) паремії з негативною конотацією: „*Батька горбом (нажил), а сынок горлом (прожыл)*” [12: 31]; „*Блудный сын – ранняя могила отцу*” [12: 32]; „*В глупом сыне и отец не волен*” [12: 32]; „*Гладенькая головка (щеголь) – отцу-матери не кормилиця*” [12: 31]; „*Глупому сыну и родной отец ума не привьет*” [12: 32]; „*Глупому сыну не в помощь наследство (не впрок богатство)*” [12: 32]; „*Детки подросли – батьку растрясали*” [12: 33]; „*Матушкин запазушник – матушкин сынок, да батюшкин горбок (и баловень, и упрям)*” [12: 44]; „*Матушкин сынок, да батюшкин горбок*” [11: 375]; „*Неудатный сынища отцу-матери беда*” [12: 46]; „*Плачет сын по отцу, что мало денег оставил*” [12: 50]; „*Сын отца глупее – жалость, сын отца умнее – радость; а брат брата умнее – зависть*” [12: 51].

У цьому контексті привертає увагу вагоме дослідження сербського лінгвіста М. Стефанович про роль прислів'їв у вивченні мовної картини світу в споріднених народів, себто у сербів і росіян: „З метою показати еволюцію мовної картини світу ми проаналізували прислів'я й висловлення, стосовні поняття *син* в російській і сербській мовах, й порівняли їх з фрагментами відповідних асоціативних полів. Результат показує велику схожість у сприйнятті сина в цих двох народів протягом давніших періодів, у патріархальних родинах, де син розглядався, передовсім, як продовження батька і як особа, залежна від батька. Асоціативні поля, котрі репрезентують вербалізовану картину світу сучасних носіїв мов, демонструють поглиблення відмінностей у характері сприйнятті сина у представників російського й сербського народів, оскільки сербська родина є значно патріархальнішою, де роль сина як спадкоємця чітко окреслена, і зв'язок з батьком

є нагагато відчутнішим...» [13: 31]. Говорячи про прислів'я, стосовні сина у сербській мові, дослідниця підкреслює, що низка паремій, в яких згадується лише син, не є такою чисельною, як у російській мові, а їхній зміст загалом зводиться до того, що мати сина – це велике щастя, адже сини є важливими для продовження генеалогічного дерева; чим більше синів, тим краще для господарства; нелегко виховати синів так, аби вони вирости хорошими; іноді сини недобре поводяться з батьками [детальніше про це див.: 13: 36]. Паремій, в яких ідеться про батька і сина, більше, й, проаналізувавши їх, авторка доходить наступних висновків: батько несе відповідальність за виховання синів; він повністю реалізується через останніх; бажано, щоб батько залишив майно у спадок, незважаючи на те, що невідомо, чи син збереже й примножить його; сини мають продовжувати родинний фах, піклуватися про батьків (незважаючи на те, що цей обов'язок вони не завжди сприймають надто радісно) [детальніше про це див.: 13: 37]. Як свідчить зміст сербських паремій, відносини матері з сином зводяться до наступного: для матері престижно мати синів; мати завжди піклується про сина, а надто про єдиного сина; для матері недобре мати лише синів, оскільки вони недостатньо піклуються про неї, а також і про батька [детальніше про це див.: 13: 37]. Отже, «існує велика схожість у тому, як сприймають сина в російській і сербській традиціях... Загальним є уявлення про сина як про батькового нащадка, продовжувача його традицій і фаху, як годувальника батьків у старості (що могло викликати й незадоволення). ... Це не дивно, оскільки в обох народів довго панували патріархальні відносини й підпорядкування сина батьку було одним із способів збереження родинного майна й більш-менш прийнятних стосунків між членами родини впродовж життя багатьох поколінь. ... Процентне співвідношення факторів, котрі вказують на пов'язаність синів з усіма членами родини, а надто – з батьком, так само як і специфікація ролей, які вони відіграють, ... говорить про відчутніше збереження традиційних стосунків у межах сучасної сербської родини, де мовна картина світу більше нагадує ту, яка панувала протягом періоду виникнення прислів'їв, у порівнянні з російською» [13: 40].

Таку картину суттєво доповнює український матеріал, в якому концепт „син” не лише розкриває різні грані свого вербалізованого втілення, а й може розглядатися як суттєвий і своєрідний вияв фрагменту картини світу й сприйняття родинних стосунків українцями. Так, відомі українські лексикографічні джерела фіксують два основні значення відповідної лексики: „**БАТЬКІВ (отецький) СИН** 1. Спадкоємець заможних батьків. 2. Син від законного шлюбу” [14: 646; 15: 805]. Спектр значення наведених дефініцій урізноманітнюється завдяки наступним семантико-експресивним нашаруванням, втіленим у низці фразеологізмів: „**бісів син**. Уживається як лайка; **блудний син**; **вражий (сучий, дияволів, іродів, чортів, гадів, песький і т. ін.) син**. 1. *лайл*. Уживається для вираження незадоволення, обурення ким-н. 2. Уживається для вираження доброзичливого, позитивного ставлення до когось або захоплення кимось. Синонім: **бісова личина**; **сякий [не] такий син** 1. *лайл*. 2. фам. Уживається для констатації якогось факту (переважно небажаного); **до сина** (заст.) Дуже багато; **на якого** (бісового, чортового) **сина** *лайл*. Навіщо, для чого; **СИНОК**: **мамин синок**. Розпещений, виніжений хлопчик або юнак” [15: 805]. Амбівалентність народного сприйняття а, відповідно, й ставлення до сина ще глибше розкривається в українських пареміях, які можна згрупувати наступним чином:

1) паремії, в яких превалює позитивна конотація: „Добрий син теплий куток батькові на старість” [16: 161]; „З сином позмагайся та й на піч побирайся, а з зятем позмагайся, то й з хати вибирайся” [16: 161]; „З сином сварися – за стіл берися, а з зятем сварися – за двері берися” [16: 161]; „Син щасливий, як схожий на матір, а дочка – на батька” [16: 161]; „Син батька дурніший – жалість, а син від батька умніший – радість” [16: 161]; „Син – утіха батькові, а дочка – матер” [16: 161];

2) паремії повчального характеру з нейтральним або позитивним семантико-експресивним діапазоном: „Синові багатства не оставляй, а навчи його розуму” [16: 162]; „Син мій, а розум у нього свій” [17: 117]; „Один син – не син; два сини – півсина; три сини – один син” [16: 161]; „Годуй сина для себе, а дочку – для людей” [17: 116]; „Діти батька не вчать” [18: 160]; „Не збирай синому худоби – збери йому розум” [18: 160]; „Умному синому не збирай, – сам наживе, а дурному не зоставляй, – усе проживе” [16: 162]; „Учи сина, як годуєш, бо тоді вже не навчиш, як тебе годуватиме!” [18: 160];

3) паремії з прихованою негативною конотацією, яка не має конкретного вербалізованого втілення, а семантика концепту „син” є експліцитно вираженою: „Який батько, такий син” [18: 158]; „Яка вода, такий млин; який батько, такий син” [18: 158]; „Який дуб, такий тин; який батько, такий син” [18: 158];

4) паремії з прихованою негативною конотацією, яка не має конкретного вербалізованого втілення, а семантика концепту „син” є лише імпліцитно вираженою або ж тяжіє до узагальненого, „генералізованого” значення („діти”): „Який рід, такий плід” [18: 158]; „По татку й дитячко” [18: 158];

5) паремії з іронічно-позитивною конотацією, в яких семантика концепту „син” є експліцитно вираженою: „Син дивиться в хату, а дочка кричить: пусти тату” [16: 161]; „Сини принесуть, а дочки рознесуть” [16: 161]; „Син полатяхата, а дочки – обдерихата” [16: 161];

6) паремії з негативною конотацією, в кожній з яких фігурує лексема „син”: „Дурному синові батько ума не купить” [16: 161]; „І з синами трясуть сумами” [16: 161]; „Ледащо син – батьків гріх!” [16: 161]; „Не хотів слухать тата, послухаси ката” [16: 161]; „Син виріс до вуха, бережись обуха” [16: 161]; „Сина годувати – в позику давати” [16: 161]; „Чужий син дурень – сміх, а свій син дурень – плач” [16: 161]; „Як сина батько не б’є (учить) малим, то син батька буде бити старим” [16: 161].

Таким чином, спроба осмислення специфіки сербських, російських і українських фразеологізмів та паремій з опорним словом „син” дає плідні результати одразу в декількох напрямках.

1) Через подібні порівняння легше помітити існуючі виразні константи, котрі, як правило, стосуються загалом цілком позитивного сприйняття сина трьома спорідненими, але водночас доволі різними слов’янськими народами. Не випадково існують праці, присвячені, зокрема, вивченню лінгвістичних основ саме балканської моделі світу, в рамках яких аналізуються особливості ментального й мовного світосприйняття не лише слов’янських народів, які населяють цю територію, а й греків, албанців тощо [детальніше про це див., напр.: 19: 1-207].

2) Лексикографічні джерела фіксують, однак, і відчутну амбівалентність сприйняття семантико-експресивного змісту концепту „син”, яку засвідчує порівняльний аналіз дотичного сербського, російського і українського фразеологічного й пареміологічного

матеріалу. Останній свідчить про те, що в даному контексті українці й росіяни є ближчими не лише в географічному сенсі, але й у тому, що стосується менталітету. Так, наприклад, зіставлення сербських, російських і українських фразеологізмів та паремій свідчить про те, що психологічне сприйняття *сина* у двох останніх народів демонструє більше спільних рис, ніж, скажімо, сприйняття ролі *сина* сербами і українцями або сербами й росіянами. Передовсім в око владає набагато відчутніша патріархальність менталітету сербського народу порівняно з менталітетом українців і росіян, мовні картини світу яких у цій галузі останнім часом суттєво еволюціонували. Це можна тлумачити як вербалізовану концептуалізацію загального збільшення питомої ваги ролі жінки в сучасному суспільстві взагалі й, зокрема, у східнослов'янському лінгвоцивілізаційному середовищі. Отже, специфіка моделей поведінки „... відповідно до гендерної ідентичності набуває особливої ваги в процесі зіставлення фразеологічних одиниць різних мов, котрі імпліцитно містять оцінку маскулітності й фемінітності на основі соціально-культурних уявлень і традицій” [Волошина: 18]. Амбівалентність народного сприйняття семантико-експресивного змісту концепту „*син*” послідовно засвідчується наявністю досить репрезентативного в кількісному відношенні сегменту фразеологізмів та паремій з негативною семантико-експресивною конотацією, зафіксованого в усіх трьох мовах, які співіснують і „полемізують” із фразеологізмами та пареміями з позитивним семантико-експресивним зарядом. Адже мовна фіксація родинних стосунків є одним з найяскравіших виявів цікавого онтологічного парадоксу, про який йшлося на початку нашої розвідки.

3) Крім того, рецепція концепту „*син*” у різних слов'янських народів має безпосереднє відношення до загальної проблеми мовного антропоцентризму, а також до релевантних когнітивних процесів, тому насамкінець ще раз підкреслимо важливість мережі асоціацій і асоціативного експерименту, без яких лінгвістичний аналіз був би неповним.

ЛІТЕРАТУРА

1. : Волошина К. С. Фразеологизм как средство концептуализации понятия „гендер” (на материале английского и русского языков): автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 „Теория языка”. — Режим доступа: <http://www.disserscat.com/content/frazeologizm-kak-sredstvokontseptualizatsii-ponyatiya-gender>.
2. Радзієвська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість. – К.: ДП „Інформ.-аналіт. агентство”, 2010. – 491с.
3. Мокиєнко В. М. В глубь поговорки. – К.: Рад. шк., 1989. – 221 с.
4. Московљевић М. Речник савременог српскохрватског језика с језичким саветником. – Београд: Apolon, 1990. – 1023 с.
5. Поповић Љ. Прототип и стереотип у концептуализацији естетског у српском и другим словенским језицима // Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика: зб. радова. – Београд: САНУ, 2006. – С. 175-209.
6. Matešić J. Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Zagreb: Školska knjiga, 1982. – 808 str.
7. Трофимкина О. И. Сербохорватско-русский фразеологический словарь. – М.: ООО «Восток-Запад», 2005. – 229, [3] с.

8. Гиљотен Ј. Ж. Српскохрватско-руски паремиолошки речник // Вук и словенске културе. Славистички зб. – Књ. II. – Београд.: Савез славистичких друштва СР Србије, 1987. – С. 55-122.
9. Вуковић М. Т. Народни обичаји, веровања и половице код Срба. – Београд: Књиџар и антиквар, 1985. – 340 стр.
10. Daničić Đ. Poslovice. – Београд: Међународни славистички центар на филолошком факултету, 1996. – 160 [4] стр.
11. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. – Т. 4. – М.: Рус. яз., 1980. – 683 с.
12. Баранов Д. А., Баранова О. Г., Зимица Т. А. и др. Русские дети: Основы народной педагогики. Иллюстрированная энциклопедия. – СПб: Искусство, 2006. – 566 с.
13. Стефановић М. О пословицама у проучавању језичке слике света (на материјалу руског и српског језика // Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду. Књига XXXIV (2009). – С. 31-40.
14. Словник фразеологізмів української мови. – К.: Наук. думка, 2003. – 1104 с.
15. Фразеологічний словник української мови. – Кн. 2. – К.: Наук. думка, 1993. – 980 с.
16. Збірка українських приказок та прислів'їв: Репринтне відтворення вид. 1929 р.– К.: Техніка, 2002. – 224 с.
17. Значшов – не скач, згубив – не плач: Українські прислів'я, приказки, усталені вирази. – К.: Довіра, 2002. – 200 с.
18. Усі крилаті вислови, прислів'я, приказки, загадки. Укладач Курганова Н. В. – Кн. 1. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 320 с.
19. Цивьян Т. В. Лингвистические основы балканской модели мира. – М.: Наука, 1990. – 207 с.

Примітки

¹ Далее ССПП

² Процесс «имьянаречения» выделенных структурных схем происходит с использованием отвлеченной глагольной лексики («где *есть* какво» и под.), местоименных слов – местоимений и местоименных наречий («где *есть* какое состояние» и под.), а также конкретной лексики («где *светит* чем» и под.). Подобный метаязык описания вполне информативен и апробирован в ряде работ сходной проблематики [1; 3; 4; 9; 10; 11 и др.].